

HERBERGEN

TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

IN OVERBOELARE

Jacques DE RO

De herberg¹ is méér dan een drankgelegenheid; het is een sociale ontmoetingsplaats waar burgers van diverse pluimage samenkomen. Het is ook een plaats waar destijds de wettelijke verordeningen en plakaten uithingen. Maar het is tevens de kraamkamer van ideeën, opinies en revolutie. Meer dan eens raken, vaak onder invloed van drank, de gemoederen verhit en komt het tot gewelddadigheden... Het is vaak een oord van dronkenschap en prostitutie, maar ook gewoon een populaire trekpleister voor amusement en volksvertier. De herberg maakt gewoon deel uit van het sociale leven, zo ook in Overboelare.

Het herbergleven

Het valt niet te loochenen dat het herbergleven zowel in de stad als in de dorpen in het verleden meer kleur en animo heeft gebracht. Toch heeft de sociale functie van de herbergen de voorbije twee eeuwen een enorme evolutie doorgemaakt. Tal van nieuwe factoren zoals een grotere mobiliteit, vlottere communicatiemogelijkheden, een groeiende welstand, de alomtegenwoordige beeldcultuur, het internet... maar ook de urbanisatie van het Vlaamse platteland, laten hun invloed gelden. De komst van de supermarkten en drankcentrales, waar quasi onbeperkt en in grote verscheidenheid drank wordt verkocht, vormt een bedreiging voor het overleven van de kleine dorpscafés.²

In de middeleeuwen moet quasi elk dorp of gehucht rond Geraardsbergen één of meerdere kroegen hebben gekend. Meestal staan zij in de omgeving van de kerk of het dorpsplein. Ook de oude bedevaartroutes bepalen mee waar herbergen worden opgericht zoals in Atembeke waar voorspraak en genezing wordt

De 'Grotebaan' omstreeks 1910. Langs deze weg wordt op niet minder dan 45 plaatsen, vaak in onopvallende rijwoningen, drank verkocht. (Verzameling Philippe Haegeman)

gevraagd aan Onze-Lieve-Vrouw of in Idegem waar de Heilige Hui-brecht wordt aanbeden. Drankhuizen zijn vaak de vergaderplaats van de lokale vierschaar. Hier-voor wordt speciaal een ruimte voorzien, de zogenaamde 'schemenkamer', waar ook dikwijls de gemeentelijke archieven werden bewaard zoals tot in de 19de eeuw in Moerbeke in *Den Koninck van*

Spanien. Het is niet uitzonderlijk dat in hetzelfde gebouw zelfs tijdelijk een cel wordt ingericht voor gevangenen of een schutplaats voor het uitgebroken vee.

Ancien régime

Overboelare, gelegen aan de zuidelijke rand van Geraardsbergen, telt op 26 oktober 1779 zeven drank-

1. De herberg is hier volgens Van Dale. *Groot woordenboek der Nederlandse Taal*, Utrecht-Antwerpen, 1999, deel I, p. 1296 synoniem voor café, kroeg. Of er al dan niet kan gelogeed worden, kan dit onderzoek niet bevestigen.

2. J. DE RO, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005, p. 42.

De 'estaminet' van Albert Cauchie langs de Grotebaan (ongedateerd) (Verzameling Philippe Haegeman)

huizen: de "seer oude herberge" *Het Roodt Huijs* van Laureijs de Beck, de herbergen *Den Engel* van Pieter Lenoir en *De Groene Schildt* van Joannes van Weijmeersch. Van de drie overige cafés is de begin-datum van de uitbating bekend: herberg *De Croone* van Judocus Maldrie, zoon van Jacobus sinds 1746, *Den Beir* van Joseph Lannoit sinds 1735 en *Den Manken Haene* van Joseph de Moije sinds 1739. In 1796 zijn in het dorp nog zes herbergen te vinden, waarvan vier nog bekend uit 1779: *Het Roodt Huijs* van de weduwe van C. van Ongeval, *De Groene Schildt* van Joannes van Weijmeersch, *De Croone* van Jean-Baptiste de Vos en *Den Beir* van Pieter Lannoit. Nieuw zijn *In Londen* van Jacobus Claus en sinds 1790 *Den Jaeger* van Jacobus Francs.³ Overboelare telt 880 inwoners in 1786, wat betekent

dat er gemiddeld per 125 inwoners 1 herberg is.

77 herbergen

Maar hier komt verandering in! Op 10 april 1916 wordt op bevel van de Duitse bezetter een lijst aangelegd van alle herbergen in Overboelare. Intussen is de bevolking in 1910 sterk aangegroeid tot 2.898 inwoners. In de loop van de 19de eeuw raakt het dorp sterk geïndustrialiseerd door de vestiging van 3 lucifersbedrijven, 1 sigarenfabriek, 1 papierfabriek, 1 beenzwartfabriek en 1 ijzergieterij. De vraag naar arbeidskrachten lokt nieuwe gezinnen naar de gemeente. Het herbergleven tiert er welig... in 1916 telt het dorp niet minder dan 77 herbergen of elf keer meer dan in 1779. Toch is de toename van het aantal herbergen

niet evenredig met het aantal dor-pelingen: Overboelare heeft dan gemiddeld 1 herberg per 414 inwoners. Hierdoor lijkt de drankzucht niet echt toegenomen, integendeel: 289 inwoners meer moeten het stellen met 1 drankgelegenheid in vergelijking met de late 18de eeuw.

De Grotebaan

Dankzij de lijst⁴ weten we in welke straat de herbergen zich bevinden en wie de uitbaters zijn. Van sommige drankhuizen wordt ook het uithangbord vermeld. De Grotebaan (thans Groteweg), een belangrijke verbindingsweg tussen Geraardsbergen en het Waalse achterland, is bezaaid met drankhuizen. Ook hier staan de meeste woningen. Niet minder dan 45 cafés bieden de stamgasten de nodige verfrissing. De herbergiers

3. *Ibidem*, p. 182-183.

4. RAG, HGA (Hedendaags Gemeentelijk Archief) Ove (Overboelare), nr. 1045.

zijn: Theodore Maesfranckx, Oscar Wymersch, Cyrille Van Lierde, Jan Baptiste De Smet, Victor Vande Ponsele, Petrus De Lauw, Bernard De Laever, Richard Claus, Leon Deneve, Eugène Van Trim-pont, François Van der Swalmen, Aloïs Van den Noortgaete, François Bruylandt, Petrus D'Haese, Clement Van Lierde, François Friant, Cyrille Vidts, François Molderez-D'Olivier, Théophile Van den Neucker, Camille Carion, Aloïs Van den Bossche, Albert Cauchie, Nestor Paternoster, Leon Van Houtte, Victorien Van Lul, Maurice De Sutter, Severin Surdiacourt, Richard de Vos, Domien Pennewaert, Pierre Plaitin en de weduwe van Alphonse Droesbeke. Van het resterend aantal kroegbazen kennen we ook de naam van de uitbating. Louis Seret van *Au Retour des Wallons* en Emile Van de Ponsele van *Au Repos des Wal-lons* mikken vooral op dorstige voorbijgangers uit het zuiden. De herberg van Ghislain Plaitin heet *Saint Martin*, van Emile d'Olivier *In de Klok*, van Petrus Van de Ponseele *Au Boucher*, van de weduwe van Joannes Brootcoorens *In den Halte*, van Raymond Mincke *Ouden Landen*, van Petrus Kindekens *Hôtel Village*, van de weduwe van Camille Jourquin *Ville de Paris*, van Victor Dubois *A la Concorde* en van Charles Louis Boxtael *A la Pomme d'or*. Camille Bury en de weduwe van Frans Bury hebben elk een drankhuis met dezelfde naam *Au Maréchal*. De liberalen, die in de gemeentepolitiek heel sterk staan, vinden elkaar aan de toeg in de *Union Libérale* van Denis Boon.

De overige straten

In de Donkerstraat staat de herberg *De Drij Pelgrims* van Petrus Van Trimpont en deze van Victor Van Trimpont. Gustave Van de Ponseele is cafébaas van *De Leeuw van Vlaanderen* in de Kerkhofstraat (thans Kloosterstraat). Ook Richard Van Liefferinge heeft er

De 'estaminet' van Camille Bury langs de Grotebaan (ongedateerd)
(Verzameling Philippe Haegeman)

zijn 'estaminet'. Henri Pevenage schenkt bier in *Het Oud Molenhuis*, gelegen in de Molenstraat (thans Verbondenestraat). De weduwe van Bavo Destaercke houdt in de Hogewegstraat (thans Hogeweg) *In den Drijbek* open. De Burgstraat, die recht naar de parochiekerk leidt, telt vijf drankhuizen: van Leopold Van den Driessche, van Albert Labie, van Cyrille Herregodts, van François Mincke en van Florent Van den Berghe. Cyrille Molderez houdt *In de Oude Fonteyn* open in de Kerkstraat (thans Pol Anthéunisstraat), waar hij moet opboksen tegen drie concurrenten: Theophile Labeau, Désiré Walckiers en de weduwe van Prosper Van Lieferringe. Cafébaas Auguste Jacob daarentegen is heer en meester op de Duitsenbroek (thans Duitsenbroekstraat), net als Francies Van Lierde in de Gaverstraat. Op de Processieweg (Thans deel Pol Anthéunisstraat achter de kerk) kan de passant zijn dorst lessen in de herberg van Theodore Van der Putten en deze van de weduwe van François Matthys. Op de Boelaerschesteeweg (thans ook deel van de Groteweg) vinden we *In de Steenbakkerij* van Theophile Van Wayenberge en de kroeg van Benjamin Desmet. In de Buizemontstraat, op de grens met Geraardsbergen, staat het drankhuis van Gustave Demecheleer, terwijl deze van Isidore Van Lieferringe zich op de Losweg bevindt.

De Buizemont

Op de Kleine Buizemont (thans Hoge Buizemont) vinden we vier cafés met een uithangbord: *In de Ketting* van Monnier-Kinders, *In den Haas* van de weduwe van Frans Demecheleer, *In de Mattetaart* van Louis Gerain en, voor een tweede maal met dezelfde benaming *Au Retour des Wallons* van Jean Baptiste Van den Brouck. Tenslotte heeft ook

de hoger gelegen Grote Buizemont (thans Denderoordstraat deel nr. 1 tot Veldekensdreef) zijn drankverdelers. Hier staan de herbergen van Alphonse Maesfranckx, van Gaston Spitaels, van Jules Felix, van Auguste Carton en van Arthur Van den Eynde.

Slotbeschouwing

Het grote aantal herbergen in Overboelare staat niet los van de politieke evolutie in ons land. Zo is er in de tweede helft van de 19de eeuw een nooit geziene toename van het aantal herbergen. Iedereen kan vóór 1889 een drankhuis beginnen. De nieuwe waard moet enkel een aangifte doen en belasting betalen. Deze belasting kan aangerekend worden als kiescijns, waardoor de belastingplichtige het recht verwerft om te participeren aan politieke verkiezingen. Hierdoor betekent elke nieuwe herberg een nieuwe kiezer. De politieke partijen doen er dan alles aan om nieuwe kroegen op te richten. De kiesstrijd zal vooral na 1857 in feite gevoerd worden met kroegbaas-kiezers. Zo bestaat het electorale korps in 1871 voor niet minder dan 12 % uit herbergiers. Ook de voortschrijdende industrialisatie speelt een rol. In een tijd van lange werkdagen en zware arbeid, zoeken de verpauperde arbeiders tijdelijk troost in de drank. De fabrieksbazen verplichten hen zelfs vóór, maar vaak ook na het werk te drinken in "hun" kroegen. Het alcoholmisbruik wordt zodanig een sociale plaag, dat de overheid tegen het einde van de 19de eeuw maatregelen moet nemen. Voor eerst maakt dat door de wet van 24 november 1871 het recht op de drankverkoop niet langer geldt als kiescijns. Met het verdwijnen van dit politiek misbruik is de toename van het aantal herbergen afgeremd. Andere maatregelen zijn het

verbod om nog lonen in herbergen uit te betalen (1887) en de invoering van een vergunningsrecht op de kleinschalige verkoop van sterke drank (1889). Maar vooral de accijnsverhoging op sterke dranken tijdens de late 19de en het begin van de 20ste eeuw heeft het gebruik van deze dranken sterk doen dalen. Toch telt België in 1907 nog één herberg op 35 inwoners. In Geraardsbergen kan men in 1912 op zowat 232 locaties alcoholische dranken bekomen, wat één drankverkooppunt per 54 stadsbewoners betekent.⁵ Overboelare haalt bijlange niet zulk cijfer, maar toch moet men vaststellen dat het alcoholisme in 1916 er nog steeds een sociale plaag is.

Jacques DE RO
jacques.de.ro@telenet.be

5. J. De Ro, *De dorst van Geraard...*, p. 45-46.